

Werter täsiri

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 23 января, 2025

Werter täsiri WERTER TÄSIRI

Newil Sewal (1920-1958) öz döwrüniň atly-owazaly kino we teatr aktrisasydy. (Belli şahyr Atilla Ilhan Newila aşyk bolup «Tirýekli gözleriňe» diýip goşgam ýazypdy.)

Aktrisa öz janyна kast etdi welin, häkimiýetiň gazeti «Ulus» habary şeýleräk berdi:

«Aktrisa ýere ýykylanda elindäki aş pyçagy seresapsyzlyk bilen ýüreginiň üstünden sünjüldi. (01.05.1950 ý.)

Hätzirki wagtyň «öz janyňa kast etme epidemiýasyndan» habaryňz bardyr. Şäherlerimizde yzly-yzly diýen ýaly öz janyна kast etme wakalary ýuze çykyp dur. Häkimiýetiň öz janyна kast etme baradaky habarlara çäklendirme girizjekdigi barada hyşwyşalar bar...

Döwletiň mälim eden resmi maglumatlaryna salgylansak, 2002-2019-njy ýyllar aralygynda 53 müň 984 adam öz janyна kast edipdir.

Maşgala oňsuksyzlyklary, ekleñç gaýgysy, söwdadaky şowsuzlyklar ýaly sebäpler wakalaryň agramly bölegini düzýär. Şeýle-de janyна kast etme wakasynyň doly hasaba alynmaýandygyny-da bellemän geçmek bolmaz...

2020-nji ýylда 99 müň 588 hususy dükan, 40 müň 735 şereket ýapyldy. İşsizleriň sany 10,7 milliona ýetdi. Yagny... ykdysady çökgünligiň öz janyна kast etme waaklaryna sebäp bolýandygy aýdyň hakykat. Günde ortaça sekiz adama ýetýän öz janyна kast etme ölümleri pandemiýa döwründe näceräk bolduka?

Häkimiýeti goldaýan habar beriš serişdeleri öz jayna kast etme wakalaryndan ýa-ha dil ýaranok, ýa-da “seresapsyzlyk bilen boldy” diýip bassyr-bussyr edip oňýar!

Bular täze däl... Düýnem habar beriš serişdeleri “başy aýlanyp balkondan ýykylan”, “aýagy taýyp deňize düşen”, “sapançasy göçüp kellesinden urlan adam” diýen ýaly absurd tutaryklar bilen senzura sebäpli öz jayna kast etme wakalarynyň üstünü örtdi...

Näme diýjek bolýandygymy düşündireýin:

■ **YSLAMA GARAMAZDAN**

Soltan Abdylhamyt II öz jayna kast etme wakalary baradaky habarlaryň berilmgine garşıy çykypdyr. Mysal üçin, “Biçäreleriň batgasy Marmara” (“Biçarelerin Batağı Marmara”) ady bilen öz jayna kast etme habaryny beren “İkdam” gazetinden berk hasap soraldy. Gazetiň eýesi Jewdet ependi habaryň gije getirilendigini, sensura boýunça ýörite gözegçiniň gözegçiliginden geçendigini we özüniň hut şol habaryň gazetde çykanyndan habarynyň ýokdugyny aýtdy!

Osmanlyda öz jayna kast etme wakasynyň tutarygyny “aklyndan azaşma, dälireme” (“cinnet”) ýa-da “kesel, dert” (“illet”) diýip düşündirilerdi. Maksat – öz jayna kast eden bendäniň muny edende aklynyň ýerinde däldigini görkezmekdi! Çünkü, jümmüşinde yslam bolan durmuş formasy öz jayna kast etme diýen zady ýazgarýardı...

Yslam ynanjynda beýtmek, Hudaýa garşıy gitmekden başga zat däldi – adamyň jany-nebsi oňa amanat berlen zat, özüniňki däl. Hezreti Muhammet (s.a.w) şeýle diýipdir:

“Kim özüni beýik ýerden aşak zyňyp öldürse, ol dowzahda ebedilik aşak zyňlar. Kim zäherli jisim içip özüni öldürse, onuň elinde ebedilik zäher bolar we dowzahda dowamly şony içip durmaly bolar. Kim metal jisim bilen özüni öldürse, elindäki demir dowzahda ebedilik onuň garnyna sünjülip durmaly bolar...”

Hut şonuň üçinem Soltan Abdyleziziň öz jayna kast edip ölenine käbir dindar gatlaklar ynanmak islänok, “öldürildi” diýýärler. Hut şonuň üçinem Soltan Abdyleziziň ogly Ýusup Izzetdin ependiniň öz jayna kast edip ölenine käbir dindar gatlaklar ynanmak islänok, “öldürildi” diýýärler!

Ýeri... Yslam dininde şeýle gazaply ýazgarylýandygyna garamazdan biziň günlerimizde nämüçin öz janyna kast etme wakalary artýar?

Ykdysady çökgünligiň-umytsyzlygyň muňa edýän täsiri uly. A metbugatyň?

■ ZYNJYRLAMA TÄSIR

Gýotäniň 1774-nji ýylда iki hepdede ýazan “Ýaş Werteriň hasratlary” (“Страдания юного Вертера”) romany Ýewropada “Werter täsiri” diýilýän biri-birine baglanyşykly zynjyrlama öz janyna kast etmelere sebäp boldy...

Eser Gýotä uly şan-şöhrat getirenem bolsa, öz janyňa kast etmäni mazamlaýandygy üçin agyr tankyda uçradı. Gýote we onuň gahrymany Werter “ýaramaz hristianlykda” aýyplandy. Leýpsig, Kopengagen, Milan ýaly şäherlerde eser gadagan edildi. (Katoliklerde öz janyna kast edenler katolik gonamçylygyna jaýlanmazdy we jynazasyna ruhany gatnaşmazdy. Angliýada bir wagtlar öz janyna kast edenler endamyndan çiș ötürülip gatnawly ýollara gömülýän eken!)

Osmanlynyň adatdan daşary akyldary Beşir Fuatyň 1887-nji ýylда öz janyna kast etmesinde “Werter täsiri” barmydy? Bu jana kast etmäniňem Osmanlyda “Beşir Fuat täsirini” döredendigini aýdýanlar bar...

Sözümi jemlär bolsam:

Türkiýede ýeter-ýetmezçilik, garyplyk zerarly (“fakr u zazuret”) öz janyna kast etmeler artýar.

Ýeri... Şular ýaly habarlary bermek jemgyyetde “Werter täsirine” sebäp bolýarmy? Hawa, meň pikirimçe gynansak-da bolýar! “Star TV” teleýálymynyň müdürü bolup işlänimde öz janyna kasty etme habarlaryny kän bermezdim. Çünkü bular ýaly habarlary berdigimizce Bosfor köprüsinden aşak özünü atýanlar köpelýärdi...

Häkimiyete garşı dürlü tankydy bellikleri edip bolar, emma muny adam ömrüniň-öz janyna kast etmeleriň üstünden etmek – nähili esasly-da bolsa, meň pikirimçe dogry däl...

Ýöne: edil Newil Sewalyň öz janyna kast edende edişleri ýaly,

hakykaty ýoýup dürli ýalan-ýaşryklary toslamagam gowy zat däl. Žurnalistler sosial jogapkärçiligi maksadalaýyk ýerine ýetirip, öz janyna kast etmeler baradaky habarlara seresaply çemeleşmelidir...

Soner ÝALÇYN.

“SÖZCÜ” gazeti, 06.05.2021 ý. Publisistika